

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ НАРАТИВУ ПЕРЕМОГИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ В ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ

Здійснена спроба виявити і проаналізувати ключові, з погляду автора, контрверзи українського і російського наративів перемоги у Другій світовій війні, котрі визначають стан та перспективи політики пам'яті.

Ключові слова: російсько-українська війна, перемога, Друга світова війна, наратив, політика пам'яті, когнітивна війна.

Stetsenko Svitlana. The functional role of the narrative of Victory in the Second World War in the politics of memory

The article attempts to identify and analyze the key, from the author's point of view, controversies in the Ukrainian and Russian narratives of the victory in the Second World War, which determine the state and prospects of the politics of memory.

Key words: Russian-Ukrainian war, Victory, World War II, narrative, politics of memory, cognitive war.

Російсько-українська війна різко загострила значення і роль політики пам'яті. Українська експертна та інтелектуальна спільноти зосередилися на пошуку відповіді на питання: чому Росія, з якою здобувалася перемога у Другій світовій війні, зважилася на повномасштабне вторгнення і перейшла в статус інфернального ворога України.

Історіографія політики пам'яті, незважаючи на порівняно недавнє входження цього поняття в науковий обіг вітчизняної та зарубіжної політичної науки, досить об'ємна [1, с. 343]. Як об'єкт дослідження політика пам'яті в Україні почала набувати системного характеру в ході інституціоналізації процесів декомунізації.

Російсько-українська війна внесла нову оптику бачення складності та значущості комплексу проблем, що виникають при аналізі політичного використання наративу історичної перемоги над

нацизмом і фашизмом у Другій світовій війні. В статті ставиться завдання: акцентувати науково-історичну об'єктивність українського нарративу історичної перемоги і перемоги прийдешньої над рашистським ворогом; проаналізувати контрверзи російського нарративу історичної перемоги як штучного конструкту «викроювання» історії «нації-росіян» – спадкоємиці ядра двох імперій.

Концептуально-логічне осмислення воєнної, політичної, моральної перемоги над рашистським ворогом та стратегія повоєнної відбудови вимагає чіткої відповіді від наукової спільноти України у визначенні переможців та переможених у гібридній, когнітивній (смысловій) війні: війні нарративів, інтерпретацій, ідентичностей. Для Росії все ще відкритим залишається питання: чим заповнити і як зробити привабливим комплекс співпричетності до російськості народів, що проживають у різних суб'єктах псевдофедерації. Цей комплекс обертається навколо минулого, політика пам'яті подається як політика історичного домінування.

Російсько-українська війна здійснила базисну історичну та символічну «підводку» під протистояння української і російської держав і суспільств. Антагоністична когнітивна війна, війна нарративів «перемоги» у Другій світовій війні стає за таких умов конституїтивним елементом політики пам'яті. В довоєнний період когнітивна війна концентрувалася переважно на публічних політичних платформах, у медійному просторі, що супроводжувалося маніпулятивними технологіями, вкидами фейків. На політичних ток-шоу сходилися в умовних баталіях публічні постаті, топ-політики різних політико-ідеологічних спрямувань і артикулювали взаємовиключні посили вкупі з токсичною дискредитацією українського нарративу історичної перемоги у Другій світовій війні. Різномібільні варіативів нав'язування деструктивної віртуальної реальності «працював» проти консолідації суспільства. «Псевдоідеї», що вкидаються у суспільство, на думку французького мислителя Рене Генона, – «націлені на провокування сентиментальних реакцій – найдієвішого і найпростішого способу впливу на маси» [2, с. 135].

Експерт із комунікативних практик Оксана Мороз провела ґрунтовне дослідження щодо вродженого і набутого українцями інформаційного імунітету, а також його опірності вірусам в умовах діджиталізації. На думку експерта, українська нація напередодні російсько-української війни наблизилася до умовної червоної

лінії, яка відділяла «націю борців» від «нації овочів» (терміни О. Мороз). Україна навіть в умовах гібридної війни з 2014 р. зволікала із системним вирішенням стратегії інформаційної безпеки. Тривала популістська дискусія в площині боротьби з фейками і ботами за відсутності реальних безпекових дій [3, с. 33].

Сьогодні аналіз контроверз українського та російського наративів історичної перемоги починається з наявності/відсутності терміна «Велика Вітчизняна війна», який перейшов з радянської спадщини і став центральною категорією російського історичного наративу. Україна вилучила цей термін як про радянський, ідеологічно спекулятивний.

Нинішній політичний режим Росії приватизував символічний капітал історичної перемоги, розглядаючи його в якості власного легітимізуючого ресурсу. Для Росії тема Великої Вітчизняної війни та перемоги в ній стала однією із складових концепта «руського міра», когнітивним інструментом російської пропаганди.

Варто констатувати, що в Україні національна інтерпретація історичної перемоги в Другій світовій війні ускладнена варіативом неоднозначних оцінок щодо ролі та участі ОУН-УПА в боротьбі за незалежність та проти нацизму. Відомий американський історик Тімоті Снайдер, аналізуючи суб'єктність українського націоналізму в націо- та державотворенні, розглядає цей феномен як реальне історичне явище, що має власну генеалогію і вимагає самостійного наукового дослідження. Т. Снайдер називає сучасний український націоналізм націоналізмом «для широкого загалу», і вбачає в ньому тотожність громадянський ідентичності [4, с. 268]. Виступаючи як незалежний дослідник у німецькому Бундестазі під час публічного обговорення питання історичної відповідальності Німеччини перед Україною (2017 р.), Т. Снайдер засвідчив, що надмірна увага до українського націоналізму в російському офіційному наративі, а також в історичному дискурсі загалом, що транслюється світовому співтовариству, – це експорт безвідповідальності, що провокує реваншистські настрої, зокрема в Німеччині. В Росії повелося відтворювати оприлюднені ще Сталінім формулювання, людоїдські звинувачення українського націоналізму як причини голодомору, репресій, масових депортацій [5]. Рашистський режим назвав сучасний український націоналізм причиною вторгнення Росії в Україну в 2014 р., повторно – з 24 лютого 2022 р.

На думку україно-американського історика Сергія Плохія, в умовах російсько-української війни, коли Україна захищає своє існування, актуалізується національний досвід боротьби за незалежність із комуністичним Радянським Союзом і фактично з комуністичною Росією. Називаючи всіх українців бандерівцями, Росія веде «війну пам'ятей», намагається знищити символи боротьби за незалежність.

Українським науковцям, вважає вчений, варто знайти таку інтерпретацію історії, яка важлива сьогодні, зокрема через «образ Бандери». Така інтерпретація стане запобіжником розділенню історичної пам'яті – на пам'ять жертв і пам'ять колаборантів. На думку С. Плохія, для фахівців цілком легітимним є звернення до образу Бандери через боротьбу за незалежність, а не через певний тип націоналізму, що домінував у 30-і роки ХХ ст. [6]

На прикладі трансформаційних процесів у політиці пам'яті України та Польщі можна констатувати латентне визрівання нових, альтернативних організаційних та інституціонально оформлених політичних взаємодій, зокрема між Інститутами національної пам'яті [7]. Ні в Польщі, ні в Україні ніхто не забуває масові етнічні чистки 40-х років ХХ ст. Національні наративи перемоги у Другій світовій війні утримують різні інтерпретації контекстів діяльності УПА. В українському історичному наративі головне значення має те, що УПА воювала проти нацизму за незалежність України. В польському історичному наративі передусім акцентується залученість УПА до етнічних чисток польського населення.

За підсумками соціологічного опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» напередодні Дня перемоги в травні 2022 р., учасниками боротьби за державну незалежність України ОУН-УПА вважають 81% опитаних (10% – проти). Порівняно з 2015 р. цей показник зріс удвічі. Ставлення українців до символізму Дня перемоги змістилося з переможного на меморіальне: 15% громадян України вважають 9 травня Днем перемоги (у 2018 р. – 58%) [8].

Таким чином, в умовах російсько-української війни контрверзи українського і російського наративів перемоги у Другій Світовій війні набули невідчужуваного антагонізму. Українці віддають життя за воєнну, політичну, моральну перемогу над рашистським ворогом та плачуть ідентичність проєкту повоєнного майбутнього.

го. Відбувся кардинальний перелом у політичній свідомості українців щодо будь-яких маркерів, пов'язаних із країною-агресором. Радянсько-комуністична символіка вкупі з «победобесієм» і «безсмертним полком» – це зруйноване російське майбутнє.

1. Роїк Н. Досвід конструювання історичної пам'яті і примирення в Західній і Центральній Європі. *Гілея*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 156 (№ 5). С. 343-349. 2. Генон Рене. Криза сучасного світу / пер. з франц. І. Калюга, під наук. ред. Ю. Загороднього. Київ : видавець Анна Клохун, 2020. 212 с. 3. Мороз Оксана. Нація оwoчів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. Київ: Yakaboo Publishing, 2021. 288 с. 4. Снайдер Т. Перетворення нації. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999. / пер. з англ. Вид. 3-е. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 464 с. 5. Зеленський і Дуда. Про що домовились президенти в політиці історичної пам'яті. *Історична правда*. 2019. 1 вересня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2019/09/1/156173/>. 6. Історична відповідальність Німеччини перед Україною. ZBRUC'. 2017. 4 липня. URL: <https://zbruc.eu/node/68036>. 7. Плохий С. Україна у своїй основі збережеться на кілька століть уперед. Останні кілька місяців зробили щеплення такої живучості. *ГОРДОН*. 2022. 6 жовтня. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/poganiy-ukrajina-u-svoijj-osnovi-zberezhetsja-na-kilka-stolit-upered-ostanni-kilka-misjatsiv-dalishchepennja-takoji-zhivuchosti-1629771.html>. 8. Сприйняття 9 травня серед українців змінилося з переможного на меморіальне – соопитування «Рейтингу». *Interfax-Україна*. 2022. 4 травня. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/829561.html>.

References

1. Roik N. Dosvid konstruyuvannya istorychnoy pam'yati I prymyrennya v Zahidniy i Tsentralniy Evropi. *Ghileya*: zb. Nauk. prets. 2020. Vyp. 156 (№ 5). P. 343-349. 2. Ghenon Rene. Kryza suchasnoho svitu / per. z frants. I. Kalyuga, pid nauk. red. Yu. Zagorodnygo. Keiv: vydavets` Anna Klohun, 2020. 212 p. 3. Moroz Oxana. Natsiya ovochiv? Yak informatsiya zminyuye myslennya i povedinku ukrainsiv. Kyiv: Yakaboo Publishing, 2021. 288 p. 4. Snayder T. Peretvorennya natsii. Polshcha, Ukraina, Lytva, Bilorus` 1569-1999 / per. z angl. Vyd. 3-e. Kyiv: DUH I LITERA, 2017. 464 p. 5. Zelenskiy i Duda. Pro shcho domovylys` prezydenty v politytsi istorychnoy pam'yati. *Istorychna Pravda*. 2019. 1 veresnya. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2019/09/1/156173/>. 6. Istorychna vidpovidalnist` Nimetchyny pered Ukrainiyu. ZBRUC'. 2017. 4 lypnya. URL: <https://zbruc.eu/node/68036>. 7. Plohiy S. Ukraina u svoiy osnovi zberezhetsya na kilka stolit' upered. Ostanni kilka misyatsiv zrobyly shchepennya takoy zhyvuchesti. *GORDON*. 2022. 6 zhovtnya. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/poganiy-ukrajina-u-svoijj-osnovi-zberezhetsja-na-kilka-stolit-upered-ostanni-kilka-misjatsiv-dalishchepennja-takoji-zhivuchosti-1629771.html>. 8. Sprynyattya 9 travnya sered

ukrayntsiv zminylosya z peremozhnogo na memorialne – sotsopytuvannya “Reytungu”. *Interfax-UKRAINA*. 2022. 4 travnya. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/829561.html>.

Stetsenko Svitlana. The functional role of the narrative of Victory in the Second World War in the politics of memory

The military, political, and moral victory of Ukraine in the Russo-Ukrainian war will confirm the stability of the identity of the Ukrainian project of the future related to European and Euro-Atlantic integration. After the victory, Ukraine will become much more united and will rewrite its future, which until recently was associated with the good neighborliness of Russia. Even after the events of 2014, related to the occupation of Crimea and the start of hostilities in the east of the country, a full-scale invasion of Russia was not foreseen.

Russia, not having its own project for the future, destroyed its future physically with the war. The terrorist state, through the efforts of its political elite, continues to seek legitimization in the imperial and Soviet-communist past, zombifying its citizens as carriers (pobedobesie).

Russia's memory policy represents a tightly held mechanical conglomerate of regulated social practices and norms established by the state, and related to the regulation of collective ideas about history with an emphasis on some, as, in particular, embodied in the official narrative about the Victory in the Great Patriotic War (legislatively withdrawn from the public space the term: “Second World War”), as well as by default and marginalization of others. It is legally forbidden to compare and draw parallels along the Stalin-Hitler line, to deny the victory over fascism and Nazism by the Russian people alone.

The Ukrainian narrative of victory in the Second World War is not only an institutionalized vision of history and historical memory of the people, but also an important tool for the formation of Ukrainian identity on the basis of humanistic European values.

Key words: Russian-Ukrainian war, Victory, World War II, narrative, politics of memory, cognitive war.